

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ ИНСТИТУТ ЗА ИСТОРИЧЕСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ	
Изходящ №	дата 201 г.
Входящ № <u>339</u>	дата <u>18.05</u> 20 <u>12</u>
София 1113, бул. Шипченски проход № 52, бл. 17 тел.: 02/ 979 29 98 ; факс: 02/ 870 21 91	

СТАНОВИЩЕ

от академик Георги Георгиев Марков
за дисертационния труд на докторант Томаш Будаи на тема
„Балканската политика на Австро-Унгария 1897 – 1906“,
представен за защита и присъждане на образователната и научна
степен „доктор по история“

Прочетох внимателно впечатляващия дисертационен труд, включващ предговор, увод, първа, втора, трета глава (първата с три, а другите две с по четири подглави), заключение и обширна библиография – всичко 329 с. Колегата се е насочил към изследване на цялостната австро-унгарска балканска политика понеже отношенията между Дуалистичната монархия и България са в определена степен разработени, което разбира се не означава, че не трябва да се правят нови изследвания за „оста“ Виена – София, тъй като науката е в непрекъснато развитие. С основание се набляга върху балканските измерения на външната политика на Австро-Унгария и причините довели до този особен географски ориентир.

В началната част (предговора и увода) са много добре поставени целите на изследване, уточнява се нивото на досегашните български и чужди публикации и е направен преход към първа глава. Колегата Будаи показва отлична информираност за източниците и литературата, което личи и от приложената обширна библиография. Същевременно той доказва възможности за задълбочено проучване, както и характеристиките на дейности и съпоставителни анализи. Те са описани в различните си проявления с прилагане на мнения на различни автори, констатации и отношение на дисертанта. Много основателно се подчертава важната роля на унгарския фактор за общата австро-унгарска външна политика всъщност чак до Първата световна война.

Подробният текст на първата глава „Австро-руско споразумение за Балканите (1897)“ в три подглави разглежда криволичещия път по време на бушуващата „Източна криза“ довел до съглашението на двете империи. Текстът ми направи приятно впечатление, четивен е и ми хареса представянето на новия външен министър - граф Агенор Голуховски. Във втората подглава е проследен преломен и опасен за Виена момент, когато в Русия начело с посланик Нелидов временно вземат превес сили, които са решени да променят териториалното статукво на Балканите. Трета подглава описва обстоятелствата, при които е постигнато австро-руското споразумение и

причините, които карат англофила Голуховски да се разбере в крайна сметка с Русия за опазване на статуквото на Балканите, поставяйки нов период в австро-унгарската балканска политика бележеща до край периода на неговото управление във външното ведомство на Балхауз.

Втора глава в разработената от Т. Будаи тема озаглавена „Споразумението в действие (1897-1902) е разделен на четири подглави. Първата подглава е посветена на продължаващия задочен сблъсък на Балканите между Виена и С. Петербург. В този контекст правилно е отбелязано, че независимо от новия съюз съпътстван от съвместните декларации и общи дипломатически действия, незримото недоверие и съперничество между двете европейски сили на Балканите продължава. Най-обемната втора подглава представя един много важен и ключов момент в определянето на акцента на балканската политика на Австро-Унгария през разглеждания период – приемането и осъществяването на меморандума за Албания. Колегата, използвайки и най-новите проучвания на български, унгарски и др. чуждестранни автори, дава много ценни сведения за причината на този нов акцент с разписан план за действие в балканската политика на Монархията, който при осъществяването си води до първия сериозен задочен сблъсък между двете съюзнички в района на Новопазарския санджак и Косово. Авторът обръща внимание на изключителната роля на Калай и най-вече на учения и политика Талоци при постигането на поставените цели заедно с добре подготвената консулска мрежа, като за някои дипломати са дадени подробни биографични данни. Любопитна и злободневна е тезата на колегата, че освен усилия за изграждане на украинска и босненска нация на собствен и окупиран терен Монархията с албанската си програма е на ход такъв „национален инженеринг“ и на външен терен, а именно на Балканите, като дори има меродавни гласове в лицето на главнокомандващия въоръжените сили на Австро-Унгария генерал Бек в подкрепа на започването и на подобно въздействие в полза на внушаването на „македонско самосъзнание“. Посочването на този важен факт пред българската историография е и научен принос на разработения труд. В третата подглава акцентът пада върху Македония и премеждията на българското революционно движение в областта останало без трайна подкрепа за разлика от сърби, албанци, гърци и дори румънци от страна на Великите сили за постигане на своите цели. Последната подглава е отделена за значението на Румъния в балканската политика на Виена като правилно е изтъкнато, че то е ключово за Виена с оглед на геополитическото ѝ разположение и загубата на позиции в Сърбия и България.

Не случайно този ос се явява втори задочен сблъсък между двете съюзнички, чиито същински корени се крият в Македония.

Третата глава на разработката носи заглавието „Австро-руско единодействие на Балканите (1903-1906)“. В нея бурните събития в Македония по време на Горноджумайското въстание и Илинденско-Преображенската епопея са посочени като вододел между двете фази на австро-руското сътрудничество на Балканите и са добре описани събитията на базата на богат изворов материал. Обективно е доказано, че те са довели не до разрив, а до заздравяване на австро-руския съюз. Във втора подглава е наблегнато на икономическия и многонационалния фактор за успешното реализиране на външнополитически цели. Колегата Будаи много добре установява, че в икономическо отношение Австро-Унгария е нещо като средна Сила със съществени различия в развитието между двете си половини, а в сравнение с водещите западни Сили е най-разнородна в етнически аспект. Направено е логичното заключение, че в настъпилото време на бурно индустриално развитие и държавотворчески национални движения тези характеристики попречват на двуединната монархия да се нареди сред силните на деня на „Европейската шахматната дъска“. Третата подглава е посветена на печално известните „Февруарски реформи“ и Мюрцщегска реформена програма. Подробно е проследен хода на втория етап от сътрудничеството между Виена и Петербург на Балканите, където се подчертава, че заетостта на Русия на Далекоизточния фронт паралелно с вътрешнополитическите ѝ проблеми както и покровителството на „всесилния северен съюзник“ в лицето на Германия над Монархията са главните причини за придобиването ѝ на ръководна роля по балканските дела и прилагането на реформите в трите вилаета на Македония в Европейска Турция. В последната подглава Австро-Унгария е поставена на международната сцена по време на Първата мароканска криза от 1905-1906 г. като е направен много точен анализ на все по-осезаемата ѝ подвластна роля в рамките на Двойния съюз, която колегата вярно подчертава, че предвещава „началото на края“ на тази някога могъща централноевропейска Сила, тенденция затвърдила се по време на Босненската криза преди бурните времена на Първата световна война.

Дисертацията е разработена въз основа на разнообразни източници и литература, като Т. Будаи правилно е преценил, че по обясними причини, от него се очаква да използва и повече унгарски източници и литература, което той прави. Допълнително предимство на работата му е, че освен умелото и обширно боравене с българските архивни извори и специализирана

литература, той подробно е използвал и материали, цитирал е (наред с унгарските) също от други, чужди източници и литература на водещи автори в изследваната от него тема, предимно на немски и английски език. Някои от тях съвсем наскоро са публикувани. Служенето с богат изворов материал и многоезична чуждестранна литература е голямо предимство на представения дисертационен труд, което позволява на докторанта през погледа на няколко национални школи да осветли и изследва и съответно направи посочените изводи в разработената от него тема, които са добре обобщени и посочени в заключението на дисертацията. Там правилно е определено, че отличителният белег на балканската политика на Австро-Унгария за периода 1897-1906 г. е династическият консерватизъм.

Дисертационният труд представлява задълбочено изследване на темата и в структурно отношение е много добре построен. Той е представен готов и в напълно завършен вид за защита и присъждането на образователната и научната степен „доктор по история“, поради което ще гласувам убедено с „да“, надявайки се същото да сторят и колегите от уважаемото Научно жури.

5 май 2022 г.
Ст. София

акад. Георги Марков